

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül eső országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

A magyar református egyház a váluton.

II.

A hugenották zsinatai Párisban és La Rochelleben vetették meg a francia ref. egyház alkotmányának alapjait, a lelkészek feltétlen egyenlőségének bibliai elvét oly szerencsével alkalmazták, hogy a „püspökös protestánsságnak“ (így nevezé a puritán Megyesi Pál az episcopalistákat) árnyéka sem mutatkozhatott. A hugenották — kiknek a despotizmus elleni hősiességéről senki nem kételkedik — más véleménynyel voltak a zsinat iránt, mint a czeglédi gyülekezet köztiszteletben álló lelképásztora látszik lenni. Lássuk. A „l'etat c'est moi“ megszemélyesítőjével bebörtölt a hugenották felett az ég. A Mazarin engedélyével egybejött utolsó (szám szerint 29-ik) nemzeti zsinatot 1659-ben a királyi biztos, Magdelaine következő jellemző beszéddel zárta be: „Ő felsége meggondolván mily nagy summába kerül a nemzeti zsinat tartása, a követeknek is mily sok bajt és fáradságot okoz, tehát ez leendő az utolsó zsinat“ Az utolsó zsinat tisztos elnöke Daillé János különben egyszerű párisi lelkész, sem nem esperes, sem nem püspök, miután a lelkészek egyenlőségének elvét szigorúan keresztül vivő francia kálvinista egyház ily distinctiót nem ismerhet el — így válaszolt a homo regiusnak: „E zsinatok tartása nekünk feltétlenül szükséges, igen örömet viseljük minden költségét és a fáradságot.“ XIV. Lajos a despota, betiltotta (1660. jan. 10) a nemzeti zsinatokat, melyekről a francia reform. egyház kitűnő történetírója De Felice Vilmos 200 év múlva, tehát jelenkorunkban így ítélte: „A mely napon a londoni zsinat bevégezte pályáját, a francia reform. egyház presbiteries szerkezete feje-vesztett (décapitée) lön.“*) A nemzeti zsinatok elnémitása előjátéka volt a rettenetes üldözéseknek, csaknem a megsemmisítésnek. A francia egyház „zsinatának

órája tehát régibb idő óta áll“ mint „a budai zsinat órája; a 200 év alatt természetesen sok minden megváltozott és elváltozott annyira, hogy midőn a despotizmus által elsepert zsinati intézményt a mai respublica (1872-ben) visszaállíttatni engedélyezte, a congregationalismus felé hajló radikal protestánsok ellenzék annak folytatását. — A visszatért zsinat 3 pártra szakadozott egyházat talált. Csakis a zsinathű párt ragaszkodik az eredeti alkotmányhoz, s hogy a belreformokat fel ne tartóztassa, kész morális tekintélyre fundálva, azaz a szabadon, önkényt csatlakozó egyházak és kerületek részvételével, a kormány nélkül, félhivatalos (officieux) alakban létesíteni a zsinatot s a legszebb reménynyel indult meg legújabbban e mozgalom. Mily felőtölő! a XIV. Lajos alatti despotizmus azzal indokolta a zsinat megszüntetését, mert nagy summába kerül, s imé nálunk az autonomia lángoló hive a megnyilandó zsinat fejére olvassa, naponként hány forintba kerül, sőt ad terrorem populi kiszámította, hány ezer forintba jöhet egy évig tartó zsinat.

Tekintsünk saját magyar reformátiónk történetére, az is a zsinatok által érlelődött, fejlődött, szilárdult s lett azzá a mi. A debreczeni nagy zsinat (1567) alkotásai oly tömör oszlopokat raktak a magyar kálvinizmusba, melyek 300 éven fentartották azt: ott fejeztetett be az ágostai hitvallással végleg szakítás; ott hozattak az „Articuli Ecclesiarum Hungaricarum“ — mint nevezé egy század múlva is Megyesi Pál ama kánonokat — melyek szigoruak bár, mint volt maga az érczjellemek százada, de fentartó erejük valáuak. Hogy állandó igát vetni az utódok nyakára nem czéloztak, mutatja az ajánló szózat szép passusa, mely felhí a cikkeknel: „tudósabbak és szentebbek“ hozatalára, „nem pirulunk jobbkat hallani (meliora audire), a mi egyházunk még kezdő egyház.“

A gönczi, kassai, debreczeni, herczeg-szölősi zsinatok tartották fel, mint érczpaizsok, az unitarizmus fergetegét, ez erős zsinatok nélkül a szerve-

*) „Histoire des Protestans France“ 4-ik kiadás, Páris, 1861. lásd a 350. l.

tizmus és blandratizmus — mert ez volt forrásában az erdélyi unitarizmus akkor — nyelte volna el a Tisza és Dunamenti kálvinizmust s a lengyel protestantizmus szomorú sorsára jutott volna, mely nemzetnél mai nap és régidő óta már sem konvent, sem zsinat nem kísért, mert a „pax dissidentium“ emberei a „sendomiri consensus“ fogalmazóival egyetemben egyházastól együtt eltűntek a próféta szerint, mint „forgács a vizek színén,“ (Hóseas 10. 7.) a költő szerint pedig „nyugosznak ők a hősi fiak, duló csaták után.“

Ott van ám a magyar dortrehti zsinat, a híres *szatmár-németi nemzeti zsinat!* megakadályozta az a presbiterelvűség diadalát, Tolnai és Megyesi szebb törekvéseit meghiusította. Mindez való, de itt is nem csak magában a zsinatban keresendő a jelenségek oka, hanem a politikai körülményekben s a magyar nemesség azon idők szerinti aristokratikus hajlamaiban. A trónon ülőket s annak fényében sütkérezőket megfélemlítette az angol puritanizmus forradalmi alakja, az angol király lehullt feje, a Cromwell alapította köztársaság; másfelől közreműködött nagy tényezőül a magyar nemesség konzervativizmusa. Akkor az episcopalista párt és világi uraink így érveltek, a mint a derék Megyesi Pál feljegyezte „*jobbágyaink* lennének a mi intézőink, a mi nagyobb, ők lennének az ecdlesián biráink, a jobbágy presbyter az urának vétkét az presbyteriumában találná bemondani,“ és „Majd jobbágyommal ülnék lábaslag a presbyteriumban.“*) A világiak maguk nem akarták a presbyteriumot, mert a democratia nekik visszatetszett, a zsinat VIII. conclusiójában nyilván ott találjuk: „a tiszamelléki *urak* és pártfogók folyamodására, a fenséges fejedelem ítéletének is hozzájárulásával“ utasítatnak a Patak vidéki tractusok püspökválasztásra. Mindezek mellett is e zsinatnak meg van nagy jelentősége és érdeme: rend és szabályalkotó volt, kánonai részben ma is használhatók, a fejtelenségtől megmentette az egyházat, erre égető szükség volt a Lipótféle vérkorszak részletes közeledtekor.

Őseink soha sem félték a zsinattól, évenként tartását rendelték. Hazánk boldogtalan szétszakadása török, erdélyi és német részekbe, tette lehetlenné az egy és országos protestáns egyház létesülését. Hiszen annyira más országban feküdt akkor némelyik egyházkerület, hogy utlevéllel, *salvus conductu*ssal, volt átléphető a határ. Huszár Pál Kassáról, Turi Pál Terebesről, mivel mindeniket elfogatás

*) Megyesi Pál: *Dialogus politico-ecclesiasticus* (Bártfa, 1650.) 198. és 200. l.

veszélye fenyegette, Debreczenbe és vidékére menekülnek, hol örömmel fogadtattak. — Pozsonyban százával itélték el a prot. lelkészeket és tanárokat a vérbirák, Debreczenben, Gyulafehérvárt és Erdélyben egy hajszálát sem érinthették lelkészeinknek Kolonics és Kellio. Mikor aztán a vértengeren átvitorlázva politikai közös járom alatt egygyé lett Magyarország: a külön kánonok, szokások, hagyományok alatt egymás *mellé* gyűltek a felülről önkényileg redukált superintendentiák, a közös actióra szokatlan tesvérek, kívülről az ellenfél által el is vonatván lábuk alól a zsinati közös működés talapzata, csak kínosan vergődtek egymás mellett. Szabad zsinatok szabad országban virágozhatnak. Most már fel lehetne venni az elejtett fonalszálát, de imé horror vacui fog el sokakat. Ugyan miért?

„A zsinat *centralisatióra* vezet, ellenben a konventnek minden *íze* magyar, túl rajta a mi van: zsinat stb. . . *filegoria* . . .“ E tételekben nyilván elő lép a konvent erődús, palástos lovagja. Hát a konvent kivált ha határozatképes, nem vezethet-e *centralisatióra*? A *centralisáló* hatóság nem a tagok számától függ. Az 1873-ban tervelt konvent 50, a rettegett zsinat, egyelőre 114 tagból állana. Bármelyik gyűlés e kettő közül, ha az összegyűlt nevében határozatképesen dönthet, in *ultima analysi*, *centralis* hatóság s kinőhetné magát idővel, ha t. i. engedné a magyar protestánsok szilárd szabadságérzete. a konvent is *centralizáló* testületté, tehát mutato nomine azzá, a miért most a zsinat nem kell.

A konvent eredete mutatja, hogy az *surrogatum* gyanánt kényszerűségből született vérünkéből — mert vérzett 1734—1791-ig egyházunk minden sebéből — abból vevődött ki, mint kórállapot izzadmány. A szabadabb lég lengésével a jog restitúciójának kellett volna bekövetkezni; őseink csakugyan reá is álltak 1790-ben a XVI-ik századi zsinati talajra. A budai országgyűlésen az evangélikus rendek július 5-én beadták vallásügyi javaslatukat, sürgetvén a 4-ik pontban „a vallásszabadság azt követeli, hogy az ágostai és helvét hitvallás követők helybeli presbiteriumaiktól, tractualis és superintendentalis consistoriumaiktól, és zsinataiktól függenek.“ (Irinyi József, *Az 1790—91-iki vallásügyi törvény keletkezésének történelme*. 33. l.) A zsinat azután is sürgettetett. — A pesti gen. konvent 1840-ben az egyházkerületek összhangzó értelmével kimondta a zsinat tartásának *szükségességét*; a tiszamelléki kerület Miskolczon a zsinat engedélyezéseért feliratot készített a felséghez; a forradalom

alatti egyetemes értekezlet kezdeményére a zsinat 1849. aug. 1-sőre ki is tüzetett. — A Bach-korszak alatti abszolutizmus ellen zsinatra hívatkoztunk; maga a Dunamelléki egyházkerület 1856. okt. 28. ki is nevezte a zsinati bizottmányt. A „minden ízében magyar konvent“-nek híre sincs őseink jogi declaratio-féljében az 1790-iki országgyűlésen. A világ presbyteres egyházaiban, u. m. a legalkotmányosabb angol, ir és skót földön, a legszabadabb köztársaságban az Egyesült-Államok területén, életerősen működnek, évenként alkotnak, hatnak, gyarapítanak a zsinatok; kérdeni bátorodom tehát: ily tapasztalatok után, nem bántó, sértő és elszomorító-e „filegoria“ czímmel pellengérezni ki a református egyház szabad választási alapon szervezendő zsinatát?

„Lemegy a konventnek utolsó gyökérszála a népképviselő termő földébe. . . . a konventben már benne van a zsinatot megteremtő erő, miért folyamodják idegen istenhez?“ Ez az új okoskodás új fordulat! Hát vajjon a zsinatoknak utolsó gyökérszála nem megy-e le a népképviselő termő földjébe? Sőt nem utolsó, hanem összes gyökérszála azon talajból ered, inkább mint a konventé. A zsinati előmunkálatok 66. §. szerint a zsinati tagok választásánál „az egyházközség mindazon tagja szavazhat, kinek a lelkészválasztásnál szavazata van,“ s e joggyakorlatra a szószékből előre felhivatik. Ellenben az 1873-iki konventi szervezet szerint a konventi tagokat az egyházkerületi gyűlések választják, így a nép csak közvetve foly be, a konvent létéről tudomást sem vesz, az iránt nem érdeklődhet alkalmas sem levén, sőt látszólag „róla nélküle“ tanácskoznak. A büszke szép szó, mely egészen a miénk is, „félve őrzök minden elemet, melyet a szabadképviselő rakott“ a tervbe vett zsinati új alkotmányban dicsőbben érvényesül, mint a 73-iki konventi tervben. Az a szabad választásból kikerülő zsinat ép úgy nem lesz „bolygó drabant“ vagy földtől elmeszett léggömb, mint nem az a képviselőház, az alkotmányos parlament, ott is megérezék az érvényesülő nemzeti akaratot.

A most működő konventben azért van benne a „zsinatteremtő erő,“ szerényebb szavakkal: zsinat előkészítő minőség, mert a kerületek ruházták fel azzal, a kerületek pedig a százados óhaj, aspiratio folytán tették azt. Történt pedig ez ad hoc felhatalmazás bizonyos czélszerűségi tekintetből; mert különben konvent nélkül is megteremthető a zsinat, ugyanis az 5 kerület egyező akaratjával az elnökségek kinyerik ő felségétől az engedélyt. Ez utóbbi út választása esetén szó sem lehetne a „konvent zsi-

natteremtő erejéről,“ mely csak esélyes (accidens), nem pedig benszerű (inhaerens) attributum.

A konvent úgy mondott „zsinatteremtő erejét“ illusztrálja a tiszamelléki választmányi javaslat 1846-ban: „hat évek enyésztek el, és konvent utján semmi sem történt ez (a zsinat) ügyben, és hogy történendene, kilátás arra nem is mutatkozván, czélhoz vezetőbbet e helyzetben nem lát a választmány, mint a királyi felséghez folyamodást. A konvent mellőztével a folyamodást el is készíté. („Figyelmező.“ 1877. év 268 lap)

Balogh Ferencz.

Zsinat-e vagy konvent? Domesztika és protestáns egyetem.

I.

Zsinat-e vagy konvent? Lám, hogy elvégre is itt bukkant ki a kérdés veleje a dunamellék felől, és mindaz, a mit a zsinat időszerűtlensége ellen olvastunk és hallottunk, felesleges argumentumoknak bizonyult, mert a kik a zsinatnak elvi ellenesei, azoknak a zsinat időszerű soha sem lesz. És lám, igaz az is, hogy miután a differenciák itt tüntek ki, e felett a dolog felett, hogy zsinat-e vagy konvent? akkor kellett megindítani a vitát, a mikor a tiszántuli indítvány az egyházkerületnek zöld asztalára került. Most már bátran ki lehet mondani, hogy maga az e kérdésben megújított vita nem időszerű, mert az egyházkerületek eldöntötték a kérdést, midőn 1877-ben a tiszántuli kerület zsinati indítványát egyértelműleg elfogadták. — Hol volt akkor Török Pál? hol volt akkor Dobos János? Az első, püspöki megnyitó beszédében szólott ugyan a zsinat időszerűtlensége ellen, de nem maga a zsinat ellen; az utóbbi pedig nem emelte föl meggyőződésének hatalmas szavát a konvent mellett; holott valószínű, hogy ha ily két kimagasló egyéniség megmaradva a régi konventi állásponton, a tiszántuli indítvány ellen, elvi okokkal sikra lép, a dunamelléki egyházkerület határozata másképp ütött volna ki, s nem adva meg a konventnek a felhatalmazást zsinati előkészületekre, az egész zsinat abba marad.

Most már a zsinat csak úgy maradhat abban, ha a konvent visszaadja mandátumát az egyházkerületeknek. Minden a zsinat ellen irt cikknek vagy nyilvános felszólalásnak gyakorlati értéke, a dolgok jelen állásában, nem is lehet tehát más, mint az: fognak-e a felhordott érvek oly befolyást gyakorolni a konventre, hogy az a zsinat kihirdetésétől önkényt visszalépjön és az egyházkerületekhez visszategye a kérdés vitatását: zsinat-e vagy konvent?

Nagy szerencsétlenségnek tartanám, ha ez megtörténnék, s nem hiszem, hogy győzelmükön örülhetnének azok, a kik ezt előidéznék. A következtetésekre kell gondolni. Az első következtetés az, hogy

enunciáltatnék az 5 egyházkerület könnyelműsége, meggondolatlansága, mert 1877. és 1880. között nem merültek fel oly események, melyek indokoltá tennék a zsinat abbanhagyását; a másik következés az, hogy a nagy készülődések füstbe menvén gúnykacaját csapna a kívülöttünk álló világ, és hívatva érezné magát, constatalni legalább is tehetetlenségünket; harmadik az, és ez a legfőbb: *az a konvent, a miért a zsinat elbuknék, az ezen bukásból származó elkeseredés miatt, nem születnék meg egyhamar egyházi intézményünk tetőzete s egységi koronája gyanánt.* E felől annak, a ki a zsinatot megbuktatni akarja, és az egyetemes ref. egyház közérdekét szíven viseli, midenesetre szükség előre tisztába jönni és számot vetni magával: képes-e elvállalni a felelősséget azért, ha mindenestül egy új zürzavarba jutunk?

Mint voltunk, lesziünk. Gondolom, ez volna a felelet. Csakhogy ezzel bajos volna megnyugvást szerezni, mert a megindított mozgalmak indokai épen azok, hogy *ugy ne legyünk, a mint voltunk.* Nem akartunk tovább is képtelenek maradni az egyház egyetemét érdeklő tettekre; fokozni óhajtottuk az erő- és erélykifejtés eszközeit önmagunk kebelében; consolidatiót láttunk tanácsosnak az államhatalommal szemben; élénkebb, hatályosabb működés szükségét vallottuk a társadalom szellemi küzdelmeiben; stb. stb; egy szóval közmeggyőződésé vált, hogy szétzüllött állapotunkban, saját romlásunk és veszélyünk nélkül, tovább nem maradhatunk, és ime, az következhetnék be, hogy nem elvi elleneseink miatt, a kik a protestáns egyházat jobb szeretnék gyöngének és tehetetlennek látni, hanem legbuzgóbb embereink, hogy is mondjam, tévedése? nem, talán csak erős egyéni hajlamai miatt, ott lennénk a hol voltunk. 1877. után, midőn az egyházkerületek a zsinat utján határozták el a konvent állandó szervezését, önmegtagadást kérhetünk tehát bárkitől, mert tekintetbe kell venni, hogy a határozatképes konventnek nemcsak két ember volt barátja, de a béke és nagy cél érdekében, mindezek megtagadták magukat, abban hagyva a zsinat és konvent kérdése feletti jogi vitát a czélszerűség szempontjából.

En e vitát nem is akarom föleleveníteni és a zsinat ellen irt felszólalásokhoz ezuttal nem szólok, csupán egy pár megjegyzést teszek, egész tárgyilagosan, hogy konventi elvtársaim ezt is figyelembe vehessék, midőn döntenem kell majd a fölvetett kérdés fölött.

En a zsinatot jelenleg, nem a merev egyházjog, hanem a szükség szempontjából tartom indokoltnak. Mert, mellőzve azt, hogy egyházi törvényeinknek mi ad nagyobb erőt és tekintélyt saját magunkra nézve, az-e, ha azokat a superintendentiák hozzák, vagy az egyház képviseleti egyeteme? mellőzve, mondom ezt, fölvetem az *egyetem és domesztika* kérdését, ezt a két kérdést, a melyik közül vagy egyiknek vagy másiknak szükségét minden református em-

ber elismeri; de hát hogy lehet ezen kérdéseket akár együtt, akár külön a legbiztosabban megoldani? Feleletet erre a dolog természete ad. A mely intézmény az egész egyház egyetemének buzgóságát és áldozatkészségét lesz hivatva igénybe venni, annak kivételért ott kell fölkeresni az egyházat, a hol a szíve dobog, nemcsak a hol a feje van. Általános felbuzdulásra van szükség. Meg kell mozgatni a tengert mélyéig, hogy gyöngyeit kiadja. A konvent, az csak a felszín, annak képviselői 3-ad fokú választásból kerülnek ki, még pedig úgy, hogy az első foknál is a hívek nélkül, mert az egyházakat az egyházmegyén ritkán képviseli más, mint a lelkész, vagy legtöbb esetben, az sem. No már ha ily távol álló, ugyszólván magából kinőtt testület fogna kiróni akármit az egyházakra, azok elsőbbsen is azt kérdezhetnék: ki az a nagy ur? ha pedig talán csak önkénytes adakozásra bocsátanának felszólítást, arra meg azt mondhatnák: „Nem tudunk a dolog felől; elküldtük ugyan a papunkat a tractualis gyűlésre, de ott nem beszéltek sem az ország dolgairól, sem a debreczeni egyetemről, hát ez reánk nem is tartozik.“ Ellenben a zsinat az egyházak előtt más formát ad a fölmerü t kérdéseknek. A zsinati képviselők választása az egyházak érdekeltségét felkelti elsőben is mindazon tárgyak iránt, melyek napi renden vannak; minden egyháztag tudomást vesz arról, a minek eldöntésében szavazata kívántatik. Már ez maga nagy előny; midőn pedig arra kerül a sor, hogy a választott képviselők által hozott törvények súlyját is viselni kell, a közönség egész közvetlenséggel érezve, hogy a mi történt, az ő tudtával és befolyásából történt, annál fogva nehéz dolgokat is könnyebben eltiir, könnyen elviselhető áldozatokat pedig buzgó szívvél teljesít. Ezért van szükség a zsinatra. A magyar reformált egyházak magok megkövetelhetnék azt, ha különben is joguk nem volna hozzá. Lám, a konvent által készített zsinati előmunkálatok csak az egyházmegyéig mentek le, és lehetetlen nem tapasztalni azon üdvös lendületet, melyet az ebből származott mozgalom egyházi életünkben keltett. Száz és száz ember érdeklődése fordult egyszerre az egyház felé, és a kik könyvekből, lapok utján vagy a konventi tanácskozások jegyzőkönyveiből talán alig vettek volna tudomást a fenforgó kérdésekről, így a közvetlen tanácskozások folytán azokat áttanulmányozták s egyes vezérek helyett már sereg van, mely áldozni, tenni kész azért, a mi jó és üdvös, és harcolni fog az ellen, a mi téves és czéltalan. Most hát a tábort kell már megalkotni. Hadd értse meg minden ref. egyháztag, mit akarnak vezetői; hadd támadjon élet és hullámozás az erő és forrásainak kebelén, mert erre van szükségünk, ha multunkhoz méltóan élni és nemcsak napról-napra tengődni akarunk.

A zsinat által előidézett általános felbuzdulás, azt hiszem, képes volna megteremteni mind a domesztikát, mind a protestáns egyetemet. — Csak e két dolgot említem, mert e kettő a legfontosabb,

és azért emlitem együtt, mert meggyőződésem szerint, ezek együttesen oldandók meg. A protestáns egyetemnek ugyanis, csak úgy lehet megnyerni az általános közvéleményt, ha a még sürgetőbb szükségek kielégítésére hivatott domesztika létesül. E két tőnek érdeke egymáshoz fűződik s a ki különválasztja, annak célja a szétvált érdekeken hajótörést szenved. E kettő a szellemi és anyagi emelkedés egyensúlyját tartja s egymás nélkül az egyik fel, a másik lebillen. Erősebb egyházak és képzettebb papok, ez a fő célja a domesztikának és egyetemnek; a jogász és tanár ez utóbbinál mellékes, de fölötte fontos. Az egyiket fontossá teszi a gymnáziumi törvényjavaslat, a másikat a legújabb miniszteri intézkedés. Erről azt hiszem, hogy bármit szóljunk hozzá, bármennyire képesek legyünk megczáfolni annak méltatlan állításait, melyek culminálnak főleg abban, mintha az ügyvédi proletariatus a vidéki jogakadémiák szaporitanak inkább, mint az e részben, bizony a legjogosabb bírálatot kihívó budapesti egyetem; de ha egyszer ez a tévhit fog szabni irányt odafenn, Isten legyen aztán kegyelmes a mi jogakadémiai növendékeinknek a tudori szigorlatokon! e tévhit intézeteinket alámossa s az elnéptelenedés eltemeti. Igen valószínű azért, hogy a kik eddig a protestáns egyetem eszméje iránt közönyösek voltak, most azt szükségesnek fogják tartani és ha az a domesztikával együtt megoldható, nem fognak a kiváltott többé vonakodni. Hogyan? Mikép? Erről fogok szólni egy következő cikkben.

Fejes István.

A domesztikáról.

Válaszul S.—s.-nek.

II.

S.—s. terve ezen, a fizetésekre nézve eddig szokásban állott eljárással is ellenkezik. Ő az egyházakat népesség szerint osztályozná, ezen osztályok szerint szabná meg a fizetéseket, nem mondom: a maximumot is, hanem a minimumot; az oly egyházakból, hol nincs meg a minimum, ott követelné, hogy az megadassék; hol pedig többre megy, onnan elvenné. Legalább erre mutat XI. levele, hol tervezete érdekében saját fizetését tünteti fel. Ő elég önzetien feijánlani fizetési*) többletét a közjóra, de hogy beleegyeznének-e több hasonló helyzetű társai: azt kétkem; s hogy joga volna azt kívánni bármely hatóságnak, azt tagadom.

Az egyes egyházaknak azon kötelezettségért, hogy hivatalnokaikat fizetik, hogy az egyház fenntartás terhére viselik: van egy igen szép s nagy horderejű joguk. Ez a szabad választás mind keblé, mind az egyházmegyei s kerületi hivatalok betöltésénél. Szabad választási jogukat csak általános szabványok korlátozzák, melyek nem mondják elébe, hogy kit, hanem csak azt, hogy mily alapon választhatnak. Választanak egyh. tanácsstagokat, lelkészt, tanítót, gondnokot

*) Nem tudom melyikünk volt önzetlenebb e pontban. S.—s.-nek többre megy a fizetése jelenleg, mint mennyit tervezete neki javaslatba hoz; az én fizetésem csaknem 400 frttal javulna, és én az ő tervét még is hibáztatom!

stb. kik belügyeiket vezessék s mind anyagi, mind szellemi fejlődésükre gondjuk legyen. Választanak egyházmegyei s egyházkerületi hivatalnokokat, esperest, püspököt, segéd- és főgondnokot. És az 5—6 ezer népességű egyház szavazata csak annyit ér e felsőbb hivatalnokok választásában, mint a 100—200 lélekkel bíró egyházé. — *Debreczent*, a nagy, a fényes, a gazdag Debreczent leszavazza *Dobrács-Apáti, Klopodia, Bucsu, Less, Dancsháza, Alsó- vagy Felső-Ábrány*, összesen nem több mint 1000 lélekkel; *Debreczent*, melynek kebelében van az egyházkerület főiskolája, mely mai napság 18 fi s 20 leány-tanítót fizet, mely a főiskolájára ezreket, népiskolájára 10 ezreket ad; vagy *Hód-Mező-Vásárhelyet, Békést, M.-Turt, H.-Böszörményt, Szentest*, melyekben a népesség majd másfél száz ezer 6 vagy 3 oly egyház leszavaz, hol nincs több lélek ezernél vagy 500-nál. Pedig, hogy mily fontos például épen Debreczenre nézve: ki legyen a püspök vagy főgondnok; hogy mily fontos az említett egyházakra, ki legyen az esperes vagy segédgondnok: azt hiszem nem kell bizonyítgatnom.

Népességünkhöz képest nem egyenlő terheket viselünk, de nem egyenlők jogaink sem. S én hiszem, hogy sok csekély népességű s e miatt nagyobb terhet hordozó egyház nem is szívesen adná fel azon szép jogát, egy könnyedén csak azért, hogy valamivel kevesebb terhet hordozzon s nincs két-égem a felett, hogy általános egyenlő teherviselés mellett, a mint népesség szerint vettetnék ki az adó: úgy megkivánnak nagyobb egyházaink is azt, hogy népességünkhöz legyen arányosítva befolyásuk is.

S.—s. terve, mely egyenlő teherviselést sürget különböző jogok mellett: jelenlegi egyházszervezetünkbe be nem illeszthető. De ha nem S.—s. terve volna is ez; ha azt egy küldöttség dolgozta volna is ki: jóvá csak úgy lenne, ha hozzá idomittatnék e ész egyházszervezetünk. Már pedig, hogy melyeknek kell idomulni: az alapnak-e vagy a tetőzetnek, vagy más szavakkal: egyházalkotmányunkat kell-e a domesztikához, vagy a domesztikát amához alkalmazni, azt hiszem nem nehéz megállapítani.

Szólanom kell röviden Szoboszló érdekében is. — Én Szoboszlót nem példányképpül, mitől még messze áll, hanem példál hoztam fel, a mi nagy különbség.

Szoboszlót a népi-kolai törvény nagyon készületlenül találta. — Nem volt csak 4 fi s 2 leányiskolája s kivált ez utóbbiakban oly nagy népesség (200—250) s annyi osztály, hogy annak egy-egy tanító meg nem felelhetett. — Mindjárt 1870-ben építettett is egy új leányiskolát, hova a 3-ik és 4-ik leány osztályokat elhelyezhette. 1875-ben vett egy másikat, felszereltette, mert a 3—4 osztály szintén nem fért egy teremben. Így lett négy fi s négy leányiskolája, minden tanító keze alatt egy-egy osztálylyal. 1876-ban volt egy két osztályú gymnáziuma. Azon ponton állott, hogy ezt is beszüntesse. De az iskolai törvény minden 5 ezer lelket haladó városban polgári-iskolát sürget. — A város nem vonhatta ki magát e teher alól s így szövetkezett az egyház és a város egy 4 osztályú polgári-iskolával kapcsolt gymnázium felállítására, melyben jelenleg 4 rendes tanár működik, kik közül kettőt a város, kettőt az egyház fizet.

Minden osztálya egy tanítóval, felsőbb iskolája 4 rendes tanárral ellátva lévén: előtérbe lépett azon szükségesség, hogy az alsóbb osztályok túlnépességén segítsen. Párhuzamos

osztályok felállítását határozott hát el s az I. leányiskola mellé, melyben 150 növendék volt, már az elmúlt évben be is rendeztetett. A polgári község sem volt közönyös; 130 hold földet szakított ki a közlegelőből*) a párhuzamos osztályok alapjára. Még sok lesz a munka, még sok a teendő, ezt érezzük mi, ha S—s. nem mondja is; de évtizedek mulasztását egyszerre pótolni nem lehet.

Az egyház maga sem volt terhek nélkül. — 1869-ben templomát megújította, orgonáját javíttatta. 1877-ben a templomtözeget megújítását határozta el, mely fuvarozás és nagyon sok kész anyagon kívül 10 ezer forintnál többbe került.

A hatvanas évek három szűk esztendejét is a 70-es évtized segítette volna helyreépíteni, ha tudta volna. Pedig, hogy mily szűk volt itt, kivált 1863, mutatja az, hogy azon évben 140 krajczáron, egy véka búzán s árpán kívül az egyházpénztárba semmi sem fizettetett. A ki tudja, hogy egy évi költsége Szoboszlónak 12—15 ezer frt, az nem fogja ezt a tételt kicsinyíteni.

Hát a hívek buzgósága kicsinylendő e? — Nekünk is vannak buzgó egyháztagsaink, áldozatkész fiaink s leányaink! Szoboszlónak 1848. előtt csak egy alapítványa volt. Csekély pénz és termény, melyet 1827-ben tett Jablonczai Pethes Lajos közvizsgálati jutalmakra, elnyomorodott szoboszlói lelkészek, tanítók s ezek özvegyeinek segélyezésére. — Az ötvenes években néhai Kürti János 400 frtot óvodára (ma 2400), 1050 frtot pedig (a szoboszlói egyház kezelése alatt) a debreczeni főiskolának tett le alapítványul. Ugyancsak az 50-es években az egyház és város a többi hajdúvárosokkal, a debreczeni főiskolában egy tanítóképződei tanszéket alapítottak. Ebből Szoboszlóra 210 frt esik. Ennek fedezésére tőke van már, mely ma 1971 frt. Nem említve azt, hogy egy gazda kedves leánya emlékére több mint 1000 frtba került diszes márvány asztal s keresztelő medencét készíttetett: a 70-es években több mint 5 ezer frt alapítványt kapott egyházunk; mert ezen években Molnár Mihály — egyszerű gazda — 200 frtot alapított árva könyvvel ellátására; 1875-ben Kiss Mihály egy gyászterítéket ajándékozott; (már előbb adott egy szép, piros bársony urasztali terítőt), melynek évi 15—20 frt jövedelme szintén könyvekre adatik ki. 1876-ban lett folyóvá a Jósa János lelkész 200 frtos alapítványa (ma 316 frt). Ugyanezen évben adott az egyháznak Hollós Zsuzsána 500 frtot, K. Tót István 360 frtot, melyek árva gyermekek ruházatára fordíttatnak. 1875-ben tette T. Nagy Sándor ur azon ajánlatát, hogy évenként 200 frttal járul az iskolai szükségletek fedezéséhez s ez összegnek megfelelő tőkéről is gondoskodand. Egy másik egyháztags 2 hold földet s 100 frtot, ismét egy másik 3½ hold földet s ¼ nyilas szőlőt hagyott az egyházra. Ezen évben adott Kis Jánosné asszony (ki 1878-ban egy új portálét készíttetett 170 frtéért) 500 frtot s 1000 frtnak 10 évi kamatát örök ala-

*) Különösen gondolkozik S—s. az ilyen örök-alapítványokra nézve! ez nem méltóság a közteherviselés alól, azt mondja. De ugyan kérdelem, miből adják — ahol adják — az ilyen közalapítványokat? Nem a magukéból? Vajjon a bekövetkező arányosítás alkalmával nem kevesebb lesz-e az egyesek örök tulajdona azzal, mit alapítványul tettek? Nem annyi-e az, mint ha valaki azt mondaná: tartozom fizetni az egyh. szükségletekre 6—10—20 frtot, tehát hogy ezt ne fizessem, könnyebbségem okáért imé leteszek örök alapítványul 100—200 vagy 500 frtot s kérem, hogy engemet, házamat a teher alól mentsenek fel. Én legalább ezt így fogom fel; és azt hiszem, hogy a hol ilyen alapítványok vannak, azokat vagy azok jövedelmét éppen úgy kell tekinteni, mintha e jövedelmet az egyes lakosok adnák.

pitványul stb. stb. Persze ez mind csekélység ily népességű egyházhhoz képest, mert összes áldozata, mit a 70-es években az Ur oltárára hozott, meg sem közelíti azt a számot, mit S—s. kimutat.*)

De az tény, hogy Szoboszló nem alszik, hogy Szoboszlón is laknak kegyes lelkek, kik szívük jó érzelmét követve, ottan ottan tettekben is dicsőítik az Urat.

Óhajtottam volna, hogy ily dolgokról ne lett volna alkalmam írni, ne lett volna, kivált e mi különben is szűkterű „Hetilap“-unkban, mert hiszen ez a nagy közönséget kevésbé érdekli. De igyekeztem lehetőleg rövid lenni s csak azt mondani el, mi személyemmel összeköttetésben nem állott. Ám foglalkoznék S—s. személyemmel s hányja szememre bár hányszor az én apostoli buzgóságomat: azért nem látom át, miért kellene nekem viszont enszemélyemmel vagy az ő személyével foglalkoznom s ez által személyes ügyben foglalni el a tért ott, hol nem a személyek apostoli vagy nem apostoli keble, hanem a dolgok érett vagy éretlen volta leend a döntő.

Ezuttal tehát befejezem a magam részéről a domesztika feletti beszélgetést s kérem nt. szerkesztő urat is, hogy csillagozzon meg bennünket, mondván: E két ur közt a vitát kefejezettnek tekintem.*)

Szoboszló, 1880. aug. 12-én.

Zsigmond Sándor.

TÁRCZA.

A „Londoni Vallásos Traktátusokat Terjesztő Társulat“ és mi magyarok.

(Folytatás.)

A Magyarországra vonatkozó jelentés 14 lapra terjed s magától érthetőleg angol nyelven van írva.

Mint mindjárt első lapján az I. sz. alatt látjuk, ez évben magyar nyelven négy új traktátus bocsátatott ki 20,000 példányban, tót nyelven pedig egy könyv nyomtatott 3000 példányban. A II. sz. szerint eladott 21,477 magyar, 6128 tót, 979 román, 1121 szerb nyelvű, tehát összesen 29,705 traktátus s bejött értük 401 frt 92 kr. Könyv pedig eladott különböző nyelveken 26,272 példány 2228 frt 2 kr. értékben. Tehát traktátus és könyv együtt áruba bocsátatott összesen 55,977 példány s bejött értük összesen 2629 frt 94 krajczár.

Igen érdekes a jelentésnek III. sz. alatti része, mely a 4—6 lapokon a magyarországi traktátus-terjesztés, illetőleg népies és vallásos irodalom ügyével foglalkozik. Lássuk e szakaszt, még pedig részben a jelentést tevőnek saját szavaival.

„Tekintettel mult évi működésünkre, van egy érdekes vonás, mely különös figyelmünkre méltó. Azon törekvésünk, hogy ezen ország különböző nyelvén és különböző nemzeti-ségei számára vallásos irodalmat teremtsünk, azon gyümöl-

*) Milyen naiv e tekintetben S—s! Az ő egyházának áldozatához képest Szoboszlónak 10 év alatt 342 ezer frtot kellett volna áldozni. Eszembe jutott rá, hogy nem régebben egy kis, alig 200 ölnyi kertben 30, mondó harmincz keresztet rakott össze a gazda. Hozzá számítottam, hogy ez alapon a gróf Zichy pocsalyi uradalmában, 1200 holdon 186 ezer keresztnek kellett volna lenni, de ugyan mit mondott volna rá Z. gróf vagy tisztje, ha megtámadtam volna azon hanyagságért, hogy 1200 hold földön csak 8 ezer keresztet tudott előmutatni?

*) Ugy legyen!

Szerk.

csőt termette, hogy vágy ébredt bennük az önszegély és öntevékenység után. Mióta csak a traktátusterjesztő társulat működését Magyarországon megkezdette, a mi törekvésünk épen ide irányult s most érdekes figyelemmel kísérni, hogy a közönyös nemzetiségek közül mint lépnek elő egyesek oly célzattal, hogy saját népeik érdekében működjenek s e szerint nincsenek többé megalégedve azzal, hogy pusztán a mi, érdekükben történő működésünket elnézzék, vagy ajánlgassák. Hozok föl erre néhány példát. — Tót nyelven, a mi kiadványainkat kivéve, egész a legújabb időig nem volt semmiféle vallásos lap vagy folyóirat. Most pedig már négyet adnak ki, részint a nép, részint a tanítók s a műveltebb néposztályok számára. Mindezek ügyesen és jól vannak vezetve. Magyar nyelven egész a mult évig semmiféle népszerű, vallásos ujság nem nyomtatott. Két heti lap jelent meg, de ezek nagyon drágák voltak s kizárólag csak a lelkészek igényét vették figyelembe. (Nyilván a „Prot. Egyh. s Isk. Lap“-ra s a „Prot. Hetilap“-ra tételik itt célzás.) Mult télen eszébe jutott egy lelkipásztornak Makón, hogy egy „Téli Ujság“ cz. egyszerű néplapot adjon ki a téli hónapokban. E heti ujság oly kedveltetésben részesült Makón és közvetlen környékén, hogy az első tél végén nemcsak a kiadások fedezve voltak, hanem néhány száz forint jfő ösleg is maradt jótékony czéokra.“

Megtudjuk azután a jelentésből, hogy a „Téli Ujság“ fametszeteit a londoni társulat kölcsönözte König ur közvetítése folytán Makóra s örömmel említi föl a jelentést tevő, hogy a buzgó lelkipásztor működése folytán gyülekezetében új élet látszik ébredezni. Bizonyos, e sorok írója előtt ismeretes levelezésre támaszkodva, elmondja, hogy tervben volt egy új vallásos lapnak kiadása is s mint örvendetes jelenséget tünteti föl, mintha Magyarországon „azon nézet kezdene gyökeret verni, hogy egy egyház vallásos irodalom nélkül meg van fosztva egyik legfontosabb éltető elemétől. Többek közt e mondasra is vissza fogunk még térni.

Dr. Saphirnak 1878. végén kibocsátott „Krisztus és az Irás“ cz. műve (ismertetését lásd „Prot. Hetilap“ 1879. 1. sz.) nagyobb kedveltetésnek és keletkezésnek örvend, mint előre vélni lehetett. A jelentés íróját 1879. október havában tudósította egy tót lelkész, hogy nevezett munkát magyarul elvasván, úgy megtetszett az neki, hogy elhatározta tót nyelvre való lefordítását, sőt már le is fordította és sajtó alá készítette s most a kinyomathatás végett a londoni társulat szives segélyét kéri. A segély megadatván, a nyomtatás november végére be lett fejezve s a könyv áruba is bocsátatott.

A könyveket és traktátusokat nemcsak colporteur-ök árulják, hanem egyes, az ügy iránt érdeklődő lelkipásztorok és tanítók házában is szerveztettek raktárak. Az ilyen depot-k száma növekedett s némely helyen a férjnek egyéb munkával való tulterhelhetése miatt a lelkészek nejei árulják az iratokat, árulják pedig a lehető legnagyobb pontossággal és ügybuzgalommal.

Karácsony közeledtekor eszébe jutott a jelentés írójának, hogy Budapesten a társulat magyarországi kiadványaiból oly célból kiállításat rendezzen, hogy a fővárosban élénkebb érdeklődést keltsen az ügy iránt s a közelgő ünnepi napokra alkalmat nyujtszon nagyobb mérvű bevásárlásokra. A terem, hol a kiállítás volt, csinosan földszittetvén, az ország hat

különböző nyelvén irt könyvek és traktátusok szépen elrendeztettek s az eredmény oly bátorító volt, hogy Isten segélyével e kísérletet ez évben is újra meg fogja tenni.

Részletben közölve van egy lelkész levele, melyben írja, hogy a gyülekezetében működő köráros mindenütt a legszivesebb fogadtatásban részesül, igen sok bibliát és traktátust árusít el s működése a legáldásosabb módon egészíti ki a lelkészi működést. Óhajtja, hogy minél gyakrabban látogassanak el hozzájuk ez érdemes emberek s különösen a „Kálvin élete“ s „Krisztus és az Irás“ cz. műveknek terjesztését ajánlja.

Majd fölbíjja a jelentéstevő a társulati bizottság figyelmét azon tényre, hogy az utolsó két év alatt több szerb nyelvű könyvet és traktátust adatott ki s az eredmény felülmúlt minden várakozást. Kétségtelen tény gyanánt tűnik föl előtte, hogy e népben (t. i. a szerb ben) fölébresztetett az olvasás utáni vágy s most kötelességgé vált e vágyat, a mennyire csak lehetséges, kielégíteni, mielőtt ártalmas olvasmányok nem terjednek el közöttük, melyek után talán épen olyan mohósággal kapkodnának. A szerb kiadványokat nemcsak Magyarország délkeleti részén veszik, hanem Szerbiában is, hol egy belgrádi könyvkereskedő, mint bizományos, ügynökei által az egész országban terjeszti a keresztény traktátusokat.

A IV. sz. alatt körárosok levelei közöltetnek rövid kivonatokban. Ebből mi csak azon érdekes adatot említjük föl, hogy Korponában a r. katolikus tanítók a köráros legbuzgóbb munkatársai. Nemcsak magok vettek traktátusokat, hanem tanítványaik is annyit vásárlottak, hogy a colporteur készlete csakhamar elfogyott.

A jelentés végén álló katalogus szerint 1865. óta 1879. végéig kiadott a londoni társulat magyar nyelven 91, tót nyelven 81, cseh nyelven 9, román nyelven 18, szerb nyelven 17, horvát nyelven 10 traktátust, vagy kisebb-nagyobb könyvet. Érdekes volna tudni, hogy 1865. óta összesen hány traktátust terjesztett el a társulat hazánkban. — De erre kezünkben kellene lenni 1865. óta valamennyi évi jelentésnek.

Csiky Lajos.

(Folyt. köv.)

A harmadik egyetem.*)

Ő Felsége a király legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a miniszter egy harmadik egyetem felállítása végett előterjesztést tegyen az országgyűlésnek; Trefort miniszter által eléje terjesztett javaslat alapján úgy látszik Ő Felsége meggyőződést nem szerzett magának arról, hogy Pozsony lenne a harmadik egyetem számára a legalkalmasabb hely, mert habár esetleg Pozsonyt is tekintetbe vétele ajánlja, megbizza a minisztert, hogy az ügyet jobban tanulmányozza.

Ő Felsége ezen bölcs és részrehajlatlan határozatán alattvalói hódolattal örülünk. Követjük mi is apostoli királyunk figyelmeztetését, s legelőször is nozzá fogunk azon helyek viszonyainak tanulmányozásához, a melyeknek egy harmadik egyetem felállítása alkalmával tekintetbe kell vétetniök. Mindenekelőtt tudnunk kell:

*) Ez igen érdekes és figyelemre méltó cikket a „Gyógyászat“ cz. évi 34. számából vettük át. Szerk.

a) Míno műveltségi fokot foglal el azon város, melybe egyetemet akarnak helyezni, mennyi az értelmiség, ipar, kereskedelem, vagyon benne.

b) Mennyi középület, különösen mennyi állami épület található az egyetemre igényt tartó városokban, mily viszonyok között lakik a népesség a magán házakban.

E két kérdésre megfelelőek, a következő két statisztikai táblát terjesztjük olvasóink elé, a miniszter eljárásának bírálatát, s a harmadik egyetem felállításának más szempontokból való megvitatását avatottabb toira bizván. Lássuk tehát a statisztikát:

	Jelenlevő népesség	Olvasni, írni nem tud	Olvasni, írni tud	Iparos, kereskedő	Értelmiség	Birtokos, bérlő	Önálló vállalkozó	Kereskedelem	Birtokos	Értelmiség köz. tanuló
Debreczen.	46111	20.06	77.11	18.32	2254	1309	3130	1590	640	1386
Pozsony	46540	27.37	71.58	22.02	2689	753	1885	2395	1634	1380
Pécs	23863	33.78	61.29	18.25	1755	560	1293	730	714	1165
Kassa	21742	37.22	59.20	32.35	1957	224	999	1295	822	1036
Nagyvárad.	28698	38.72	59.46	22.33	1956	195	2130	1403	463	1141
Temesvár	32223	46.13	53.33	33.65	1443	245	1389	2198	453	440
Szeged	70179	62.32	32.68	9.50	2097	4099	1937	1895	2076	1314

Ezen táblázatból kitűnik, hogy műveltségi fokra nézve Debreczen városa áll legfelül, a tanulók száma oda tolul, jóllehet Pozsonyra sokkal több gondot fordítottak mindig, mint Debreczenre, mely saját erejéből emelkedett vetélytársai közt a legelső helyre. Szegény Szeged, műveltség dolgában, minden rokonszenvünk daczára ki kell jelentenünk, hogy a legutolsó helyen áll. Kassán fele annyi lakosság mellett csaknem annyi az értelmiség, mint Pozsonyban, viszonylag pedig 33%-al több.

Pedig mennyi eszköze volt Pozsonynak és Szegednek hogy magát felküzdje. Vasutak, gőzhajók, közutak, mind lehetségessé tették, hogy náluk az önálló vállalkozás kifejlődhesse, s Debreczen, mely e tekintetben felényi segédeszközzel sem bír, Pozsonyt 100%, Szegedet pedig 200% felülmúlja: önálló vállalkozás tekintetében Pozsony még Nagyváradot sem éri el.

Kereskedelem tekintetében Debreczent ugyan valamivel megelőzi, de fölülmulja a jóval kevesebb lélekszámmal bíró Temesvár, Szeged kétszer annyi lakossága mellett sem bír annyi kereskedővel, mint Temesvár, népessége arányához viszonyítva pedig sokkal kevesebb, mint Debreczen, Nagyvárad is.

De ha a birtokos és bérlők számát tekintjük, akkor Debreczen megint 100% mulja felül Pozsonyt, s Szeged népessége számához viszonyítva alig 33%-tel.

Szóval, a ki ezen statisztikai kimutatásnak egyes tételeit összehasonlítja, azt találja, hogy Pozsony nem áll az első helyen semmi tekintetben sem.

Nézzük, hogy állnak a viszonyok a második pontra nézve.

	Középület összesen	Állami	Esik egy szobára lakó	Esik egy épületre lakó	Esik egy épületre lakó
Debreczen.	61	6	3.05	8.96	7.13
Pozsony	64	5	2.40	24.70	20.53
Pécs	116	1	3.06	8.00	7.06
Kassa	82	4	2.84	14.37	10.96
Nagyvárad	80	1	2.40	9.97	8.10
Temesvár	86	11	2.87	13.55	8.91
Szeged	43	—	3.67	7.33	5.33

Debreczen, 1880. nyomtatott Kutasi Imre gyorsajtóján

Látjuk e kimutatásból, hogy Pozsony középületek dolgában nem áll első helyen, állami épület pedig, mely fölött a kormány rendelkezhetik, több van Temesváron és Debreczenben.

A mi a népesség lakviszonyok szerint való elosztódását illeti, nagyon kevés különbség van az egyes városok között, s mindannyijában kevesebb lakó esik egy szobára, mint Magyarországon általában esik. Az általános szám egy szobára 3.⁹¹ lakó Magyarországon.

A mi a terület szerinti elosztást illeti, Pozsonyban leg-sűrűbben laknak az emberek, mert egy épületben 20 szobában 24 egyén lakik, sokkal kedvezőbbek e viszonyok Debreczenben, Pécsen, Szegeden.

Ezek azon adatok, miket tekintetbe kell venni, mielőtt a harmadik egyetem elhelyezésében végleges határozatot hoznak.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Iskolai értesítés. A hód-mező-vásárhelyi ref. főgymnáziumban az 1880—81 ik tanév a f. hó 30-án akképen veszi kezdetét, hogy a fölvételi, pótló vizsgálatok aug. 30-án megkezdetnek és e jelzett napon, továbbá aug. 31-én és sept. 1, 2, 3, 4. napjain tartatnak meg. Ugyancsak egyszersmind eszközöztetnek a beiratások és pedig d. e. 8—12, d. u. 2—5 óra között a főgymnáziumi hivatalos helyiségben. Hód-Mező-Vásárhely, 1880. aug. 17. Az igazgatóság.

A reformátusok debreczeni főiskolájának akadémiái tanszakaiban az 188% isko ai évre a felvétel, beigtatás szeptember 8 első napján történik, 9-én az előadások megkezdetnek. A pót- s javító vizsgák szeptember 4 ikén, az alap- és államvizsgák pedig szeptember 6. és az ezt követő napokon fognak megtartatni. Az alap- és államvizsgák iránti folyamodványok szeptember 5-én d. e. 10 óráig benyújtandók az akadémiái igazgatósághoz.

A reformátusok eebreczeni főgymnáziumában a beiratások a jövő iskolai évre szeptember hó 1—8 napjain történnek. A javító vizsgálat szeptember 6. és 7-én tartatik. Tanítások kezdete szeptember 9. A főgymn. igazgatóság.

Megjelent a debreczeni főgymnázium értesítője. Szerkeztette Békési Gyula igazgató. 8-adrét 110 lap. Előre van bocsátva a magyarországi középiskolákban az 1879 80. isko ai évben használt tankönyvek jegyzéke, mely szerint a vallastanra nézve 32; latin nyelvre 130; görög nyelvre 37; magyar nyelvre 90; német nyelvre 125; földrajzra 53; történelemre 52; mathesirre 68; természetrajzra 77; természettanra 24; vegytanra 20; bölcsészeti előtanra 24 külön mű használtott és volt forgalomban. A tanulók száma az év e ején: 740, az év végén 645; vallásra nézve 491 ref; 17 ágost; 49 róm. kath; 2 görög keleti; 1 unitárius; 81 mózes vallásu. | Tanári személyzet: 14 reudes, 4 segéd- és 3 mellék-tanár. — Három osztályban u. m. az 1-ső, 2-ik és 7-ik osztályokban 2—2 párhuzamos szakasz állitatott fel.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Joo István.**

Főmunkatárs: **Tóth Sámuel.**

Pályázat segédtanítói állomásra.

A szentesi ref. egyház felsőparti belső fiiskolájánál egy évre ujonnan felállított segédtanítói állomásra pályázat hirdetetik, mely állomáson segédtanító a II-ik elemi fosztályt lesz köteles önállóan vezetni.

Jövedelme: 300 o. é frt és lakbér 63 osztr. ért. frt készpénzben.

Pályázók bizonyítványai f. 1880-ik évi augusztus hó 26. napjáig a ref. lelkipásztori hivatalhoz küldendők.

Az állomás f. évi szeptember 5-ik napjá g lesz elfogalandó.

Kelt Szentesen, 1880. aug. 8.

Csák Máté
ref. időközi lelkész.